

Ludo ABICHT, *De zure druiven van de oorlog: Amnestie of verzoening?*, Antwerpen; Baarn, Hadewijch, 1994, 125 blz., ISBN 90 524 02698

Amnestie en verzoening

In 1994 bewoog er wat bij de Vlaamse linkerzijde naar aanleiding van het zogenaamde ‘amnestiedebat’. De ‘Liga voor Mensenrechten’ constateerde dat ‘bij de repressie van de collaboratie na de Tweede Wereldoorlog fouten werden gemaakt’, resulterend in ‘ontsporingen van de rechtsstaat’, waarvan de gevolgen onvoldoende werden weggewerkt. De ‘Liga’ was van oordeel dat de ‘wetgever in dat verband maatregelen [moet] nemen’. Zelfs de Kommunistische Partij riep op tot het ‘lichten van [de] hypotheek’ die door dit dossier nu al vijftig jaar drukt op de samenwerking tussen ‘linkse progressieven en Vlaams-nationale democraten’. Overigens is de uiterst linkse partij van mening dat ‘er excessen gebeurd zijn en dat de repressie ook de vele kleine meelopers en misleidden met hun families zwaar en vaak onrechtvaardig heeft gestraft’.

Er zijn vele redenen nu beweging te brengen in standpunten die zo lang vastgeroest zaten. Er is natuurlijk de vijftigste verjaardag van het einde van de oorlog die aanleiding geeft tot een bezinning en ‘her-denking’ van de geschiedenis. Het is al lang geen geheim meer dat de regering deze verjaardag wil aangrijpen om ‘een initiatief’ te nemen ter ‘verzoening van de gemeenschappen’ in België. *Onverwerkt verleden. Collaboratie en repressie in België, 1942-1952* (Leuven, 1991), het vaak geciteerde werk van Luc HUYSE, Steven DHONDT e.a. over de repressie, heeft het debat een impuls gegeven en tegelijk op een hoger niveau getild. Het Sint-Michielsakkoord maakt het mogelijk en denkbaar dat de Vlaamse overheid eventueel zelf maatregelen neemt.

Dit laatste element was voor de Antwerpse filosoof Ludo ABICHT een aanleiding om zich in de discussie te mengen met een essay *De zure druiven van de oorlog: Amnestie of verzoening?*: “Jarenlang werd het noodzakelijke debat over de repressie binnen de unitaire Belgische structuur tegengehouden. Wat houdt ons vandaag tegen om het op eigen houtje te voeren?” De auteur wil mee het startsein geven. Zijn boek heeft ambitieuze bedoelingen. Het wil een heus maatschappelijk debat op gang trekken met een “*netwerk van hoorzittingen, commissies, publieke debatten, sensibili-*

seringscampagnes en de inzet van alle beschikbare media”, een beetje zoals de Franse mediacampagne rond aids, in april 1994. De inzet is dan ook groot want de “morele en politieke toekomst” van de Vlamingen staat op het spel. Van de vaak gehoorde opvatting bij ‘progressief Vlaanderen’, dat niemand nog wakker ligt van dit probleem, staat Abicht dus wel mijlenver af. Precies tot dit milieu richt hij zijn betoog. In die zin past zijn boek in een breder scenario van een progressieve hergroepering in Vlaanderen, waarbij vooraf obstakels uit het verleden moeten worden opgeruimd.

Abicht is vooral bekend als linkse publicist. Hij is o.m. redacteur van het *Vlaams Marxistisch Tijdschrift*. Zijn vader was lid van het Verdinaso sinds 1940, collaboreerde niet, maar had veel ‘zwarte vrienden’. De joodse tak van zijn familie ging ten onder in de ‘shoah’. Abicht werd volwassen op de grens van twee werelden en dat leidde tot hoogst originele en interessante standpunten. Ook dit essay is zeer het lezen waard, al was het maar omdat men ieder de humane visie van de auteur zou toewensen. Vooral Abichts doelpubliek beveel ik dit boek aan. Het is een goed geneesmiddel tegen het kromdenken dat al te vaak overkomt als de problematiek van de collaboratie en de naoorlogse zuiveringen ter sprake komt. Abicht geeft lessen in consequent denken. Hij wijst bijvoorbeeld op het feit dat de principes van de rechtsstaat altijd en voor iedereen moeten gelden, zodat het juridisch en administratief onrecht dat tijdens de zuiveringen gepleegd werd uiteraard moet worden rechtgezet. Dat is evident voor iedereen die de rechtsstaat genegen is. Men vraagt zich dan ook af waarom het vijftig jaar heeft moeten duren vooraleer de ‘Liga voor Mensenrechten’ het bovenaangehaald standpunt verkondigde. Om dat te begrijpen moet men weet hebben van het “on-gesprek” over dit onderwerp en dat heeft geleid tot een onverzoenlijkheid die de meest evidente principes verduisterde. Daarover handelt *De zure druiven van de oorlog*.

Ondanks mijn grote waardering voor de ideeën waarop het essay is gebouwd, heb ik nogal wat kritiek op de uitwerking ervan. Het bevat te veel breedvoerig uitgewerkte zijsprongen die een heldere structuur in de weg staan. Sommige uitweidingen zijn overbodig, andere hadden beter gereduceerd kunnen worden tot enkele paragrafen. Abicht put vaak uit zijn kennis van de Joods-Palestijnse kwestie en van andere problematieken, om parallellen te trekken die niet altijd verhelderend zijn. Maar even vaak treft men geforceerde vergelijkingen aan. De Franse aidscampagne aanvoeren als bewijs dat een maatschappelijk debat rond de verwerking van de oorlog nodig is, lijkt mij nogal vergezocht. Dit brengt mij bij een meer fundamentele kritiek. Abicht plaatst het probleem dat hem bezighoudt in het centrum van de maatschappij, maar hij bewijst nergens dat het werkelijk een centraal probleem is. Het is zonder twijfel juist dat het verleden voor de meeste betrokkenen uit het ‘witte’ en het ‘zwarte’ kamp onverwerkt is gebleven en dat een

psychologische muur hen blijvend scheidt. Ik kan moeilijk geloven dat Vlaanderen daardoor wakker ligt van de collaboratie en van de repressie; al evenmin dat een maatschappelijk debat hierover noodzakelijk is voor de democratische toekomst van ons(ze) land/deelstaat. Integendeel, ik geloof dat de aandacht voor die bewogen periode vandaag een laatste opflakking beleeft en spoedig zal uitdoven tot een 'debat onder geschiedschrijvers' in de letterlijk zin van het woord. Een 'Historikerstreit' zoals in Duitsland – een misleidende benaming voor wat dáár een echt maatschappelijk debat was – zie ik in België niet plaatsgrijpen. Ik twijfel bovendien aan de noodzaak van zo'n debat. Ik ervaar immers dat de meeste jongeren relatief onbevangen tegen dat tere verleden aankijken en er zich absoluut niet door getraumatiseerd voelen. Abicht wijst erop dat 'wit' en 'zwart' een geclicheerde beeldvorming en een verkrampde visie op het verleden enten op de volgende generaties. Dat geldt wellicht voor vele kinderen van de betrokken generatie. Zij hebben vaak als minderjarigen de feiten beleefd en waren daardoor hoe dan ook slachtoffers van de omstandigheden. Geldt dat ook nog voor de kleinkinderen die vandaag de politiek-maatschappelijke scène beheersen? Er zijn altijd wel mensen die het verleden van hun familie beschouwen als normerend voor hun politiek gedrag, voor het overgrote deel van de jongere generaties lijkt mij dat niet het geval te zijn. Steeds minder maken de oorlog en de toen ingenomen posities deel uit van het openbare debat. Een krant als *De Standaard* is daar een goed voorbeeld van. Naarmate de generatie van Manu Ruys en Gaston Durnez wordt afgelost, verdwijnt de belangstelling voor de oorlog en zijn nasleep. Niet toevallig besteedde Ruys (als enige?) in zijn wekelijkse column aandacht aan Abichts essay. Het is normaal dat de jonge opiniemakers een andere referentiekader hebben en andere aandachtspunten kiezen. Kortom, ik betwist Abichts stelling dat de *"Vlaamse deelstaat geen kans maakt als we ons niet van het oude collaboratie-repressiesyndroom bevrijden"*. Dit syndroom behoort hoe langer hoe meer tot het verleden.

Dit betekent niet dat er niets meer kan gebeuren om de verwerking van het verleden te bevorderen. Abicht doet ter zake behartenswaardige suggesties in de richting van de Vlaamse overheid, de oud-verzetslieden en de (morele) erfgenamen van de Vlaams-nationalistische collaboratie.

Deze laatsten verzoekt hij nu eindelijk eens ondubbelzinnig mea culpa te slaan. Mocht ik Abichts suggestie in een concreet advies omzetten, dan zou dat luiden dat de voorzitter van het IJzerbedevaartcomité de Vlaams-nationalistische collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog moet veroordelen, niet omdat ze vanuit nationalistisch oogpunt een tactische fout was (wat hij al heeft gedaan), maar omdat ze steun inhield aan een absoluut verwerpelijk regime en omdat bovendien de leiders van de collaboratie de racistische, imperialistische en andere inhumane grondslagen van het nationaal-socialisme tot hun standaard hebben verheven of

niets hebben ondernomen om deze rampzalige ontwikkeling tegen te gaan. Dat geldt evenzeer voor zijn voorganger Frans Daels, en voor het repressie-symbool, August Borms. Voor hun volgelingen moet het oordeel uiteraard genuanceerder zijn, al stelt men vast dat de dissidente geluiden op één hand te tellen waren.

Oud-verzetslieden en slachtoffers van het nazi-regime worden door Abicht geconfronteerd met de logische consequentie van hun inzet die moet leiden tot een grootmoedige, humane en vergevingsgezinde houding tegenover hun gewezen tegenstanders. In het motto van zijn boek citeert hij de Poolse schrijver Adam Michnik, één van de vele slachtoffers van het communistisch repressie-apparaat. Michnik wenst amnestie voor degenen die hem vervolgden en opsloten, maar hij is tegen het vergeten van hun misdaden. Abicht is in zijn hart voor amnestie, maar de Belgische context maakt het hem onmogelijk hiervoor te pleiten. Het begrip amnestie is al te zeer misbruikt door revanchistische extreem-rechtse Vlaams-nationalisten. De argumentatie van Huyse en Dhondt in *Onverwerkt verleden* hebben hem daarvan overtuigd. Abicht houdt het daarom bij het begrip “verzoening”. Is hij niet al te optimistisch? Vertegenwoordigers van de ‘vaderlandslievende verenigingen’ nemen net als hun tegenspelers uit de collaboratie, een alsmaar pathetischer houding aan. Daar komt bij dat de overlevenden niet altijd de meest gezagvolle woordvoerders zijn. Men constateert bovendien dat zij evenmin in staat zijn hun eigen verleden kritisch te evalueren. Ik heb het daarbij niet alleen over de excessen tijdens en na de bezetting, maar over het feit dat het verzet zich niet uitsluitend kan beroepen op een strijd voor de democratie. De werkelijkheid is dat grote groepen in het verzet allerminst kampioenen van de democratie waren.

Tenslotte richt Abicht zich tot de overheid. De Belgische overheid moet de juridische ontsporingen rechtzetten. Dat staat buiten discussie, want zo’n maatregel maakt deel uit van de rechtsstaat. Abicht heeft principieel gelijk, maar hij onderschat de moeilijkheden. Het gaat hier niet om een paar gerechtelijke dwalingen. Hoe trekt men bijvoorbeeld de vastgestelde rechtsongelijkheid recht? Wat doet men met degenen die zonder veroordeling hebben vastgezeten, vaak maanden, maar soms jaren? Het is een evidente schending van de rechtsstaat iemand gevangen te zetten zonder veroordeling. Men vergeet niet dat het hierbij niet alleen gaat over vrijheidsberoving. De getroffenene kregen vaak een cascade van bijkomende sancties te verwerken (verlies van het getuigschrift van goed zedelijk gedrag, verlies van hun werk, ‘Berufsverbod’, verlies van recht op oorlogsschade enz.). Zij die de dossiers hebben onderzocht, stellen dat de uitvoering van het principe dat juridisch betwistbare sancties moeten worden rechtgetrokken, gelijkstaat met het openen van de doos van Pandora. Men weet waar men begint, maar niet waar men eindigt. Waar liggen de grenzen van het haalbare en het wenselijke?

Abicht spreekt zich daar niet over uit, wat mij al te gemakkelijk lijkt. Het moet evenwel gezegd dat hij dit aspect als bijkomstig beschouwt. Veel essentiëler lijkt hem een officieel gebaar van verzoening, uitgaande van het Vlaams parlement en de Vlaamse regering. Op dit punt zijn er geen technische of juridische onoverkomelijkheden. Er is alleen politieke moed voor nodig. Is die in Vlaanderen aanwezig?

BRUNO DE WEVER
COBDENSTRAAT 42, B-2018 ANTWERPEN